

Krusovszky Dénes

Törzsasztal költő, szerkesztő

Debrecenben született 1982-ben. 2004-ben első kötete a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett Édes anyanyelvünk pályázaton megosztott harmadik díjat kapott vers kategóriában. Alapító tagja volt 2005 és 2009 között működött Telep Csoportnak, korábban a Puskin Utca és az Ex Symposion irodalmi folyóiratok, illetve a József Attila Kör világirodalmi sorozatának szerkesztője volt.

2008-ban Móricz Zsigmond ösztöndíjas, ugyanabban az évben Junior Prima díjas magyar irodalom kategóriában. 2017-ben Zelk Zoltán díjat kapott.

2014-től alapító főszerkesztője a Versum külföldi költészettel és műfordítással foglalkozó online világirodalmi folyóiratnak. Tagja a József Attila Körnek és a Szépirok Társaságának.

Önálló kötetei:

Az összes nevem, versek, Széphalom Könyvműhely, 2006

Elromlani milyen, versek, Kalligram, 2009

A felesleges part, versek, Magvető Könyvkiadó, 2011

Mindenhol ott vagyok, gyerekversek, Magvető Könyvkiadó, 2013

A fiúk országa, novellák, Magvető Könyvkiadó, 2014

Kíméletlen szentimentalizmus, esszék, kritikák, L'Harmattan, 2014

Elégiazaj, versek, Magvető Könyvkiadó, 2015

KRUSOVSZKY DÉNES

Engem az irodalom teljessége érdekel

Kőrössi P. József (■): *Krusovszky Dénes a Törzsasztal eddigi legfiatalabb íróvendége. Tudtam, hogy létezik ilyen költő, azt viszont nem, hogy kiváló novellista is. Számomra igazán nagy élmény a Törzsasztal azért is, mert olyan írókat hozok, akiket, esküszöm, különben nem olvasnék. Találkoztam már Dénes írásaival az Élet és Irodalomban, verseivel főleg, de hogy mekkora kaliber, föl se fogtam addig, amíg el nem olvastam a könyveit, amik eddig megjelentek, és amelyekről most beszélni fogunk. 1982-ben született, és 2004 után, amikor az első könyve megjelent, az Édes anyanyelvünk pályázaton megosztott harmadik díjat kapott, azóta folyamatosan elementáris dolgok történnek az ő írói pályáján. Sorra jelennek meg a könyvei, és ezekkel sorra komoly sikereket ér el. 2008-ban Móricz Zsigmond-ösztöndíjas volt, ez még nem olyan nagy dolog, ezt szinte minden fiatal író meg tudja kapni, ám ugyanebben az évben Junior Prima díjas volt magyar irodalom kategóriában; s nagyon fiatalon József Attila-díjas költő. Még soha nem találkoztunk. Pár órája futottunk össze – nem véletlenül – a határon –, ott találkoztunk, majd külön-külön jöttünk Váradig. Ez is ritka. Úgyhogy én is most fogom őt megismerni, remélem.*

Debrecenben születél. Én, amikor jövögetek szerzőkkel Budapestről Váradra egy kocsiban, és ha ezek a szerzők történetesen Debrecenben születtek, vagy onnan származnak és költöztek később az ország más részére, ahogy közeledünk, egyre idegesebbek lesznek, és egyre jobban szidják Debrecent. Neked milyen a viszonyod a várossal?

Krusovszky Dénes (▼): Speciális. Debrecenben születtem, de nem ott nőttem fel, hanem Hajdúnánáson. Debrecentől 40 kilométerre van, ami nem túl sok, de volt egy időszak, amikor vonattal majdnem négy és fél óra volt, ami vicces. De hát Debrecen vonzáskörzetében van, odaköltöztek a szüleim a nyolcvanas években, ott kaptak állást, ott tanítottak. Aztán apám az egyetemen kezdett tanítani, akkor ő elkezdett visszafelé járni, de mi maradtunk Hajdúnánáson. Ott

nőttem fel, ott végeztem a gimnáziumot. Debrecenbe mindig csak bejártam. És amikor a bátyám Debrecenbe ment egyetemre, az ő albérletében elég sokat voltam, szóval van egy elképzelésem a városról, egész gyerekkoromban sokat jártunk be. Már Budapesten voltam egyetemista, akkor költöztek be a szüleim Debrecenbe, úgyhogy megint oda járok hozzájuk. Látogatom őket. Így az a kényelmes viszonyom van Debrecenrel, hogy egyszerre ismertem és voltam kívülálló benne. Kicsit turista-ként mozgok Debrecenben.

Borbély Szilárd Debrecen-képét ismerem. Téreyvel is sokat beszélgettem Debrecenről, de ahhoz a lelkesült nemszeretéshez, ami bennük van Debrecenrel kapcsolatban, nekem igazából nincs közöm, távol éreztem magam tőle.

Nemrég találkoztam Károlyi Csabával, és ő mondta, hogy így a debreceni írók, úgy a debreceni írók; akkor mondtam neki: jó, jó, mondhatja nekem, de én nem vagyok debreceni. Azt mondta: de. Mondtam, hogy nem vagyok, mert ugyan ott születtem, de nem éltem ott soha. Erre azt mondta, nem az számít, hogy hol születél. Van olyan nézőpont, ami szerint debreceni író vagyok, de szerintem nem.

■: *Tisztáztuk és terjeszteni fogjuk, hogy nem. Ugorjunk egy nagyot. Van egy Telep Csoport, amelynek alapítója vagy.*

▼: Ez fiatal költők önszerveződő csoportja volt.

■: *Néhány nevet mondjál.*

▼: Pollágh Péter, Sopotnik Zoltán, Nemes Z. Márió, Dunajcsik Mátyás, Szabó Marcell, Sirokai Mátyás, Deres Kornélia, Bajtai András.

■: *Minden korosztály, nem szeretek nemzedéket mondani vagy generációt, mert szorosabb kapcsolódást jelent, de végül is minden „nemzedék” igyekszik egy csoportot, társaságot, csoportosulást létrehozni. Miért van erre szükség?*

▼: Ez önmagától értetődő módon kezdődött. Van egy háttértörténet, nagyjából az én középiskolai éveim, nem volt benne mindenki a csoportból, de volt egy mag, kamaszként ismerkedtünk meg a sárvári táborban, ami viszonylag híres dolog. Minden évben megtartják Sárváron a Kárpát-medencei középiskolai költők és írók találkozóját. A '70-es évektől a mai napig működik ez. Fontos találkozási helye lett írói ambíciókkal rendelkező kamaszoknak. És azokban az években, amikor én ott voltam, ez '98, '99 és 2000, ott többekkel találkoztam a későbbi Telep Csoportból. Kialakult egy kezdeti barátság. Ez mindig áprilisban volt, eltöltöttünk pár napot, utána haza kellett menni az ország különböző pontjaira, és aztán nem találkoztunk, legfeljebb egy év múlva – ugyanott. De ez mégis meghatározó volt. És az volt még meghatározó, hogy milyen szerzőkkel találkoztunk, kik voltak a zsűriben. Mezey Katalin volt az egésznek a szervezője. Amikor középiskolás költőjelöltként oda kerültem, Kemény István volt az egyik zsűritag, ő nagy hatással volt mindenkire, meg hát Térey, Vörös István, Peer Krisztián.

■: *Ők Mezey Katinak az első csoportjából, az első sárvári kör tagjaiként ismertek.*

▼: Igen, ők ezt a sárvári dolgot átmentették, és volt elég hosszú ideig egy budapesti asztaltársaság, összejártak. Én már nem láttam, csak tudtam róla. Aztán a későbbi Telep Csoport tagjaival találkoztam az ELTE bölcsészkaron, vala-

hogy a folyosón összefutottunk, és felismertük egymást, hogy előtte pár évvel Sárváron ezt meg azt csináltuk. A következő lépcsőfok egy JAK-tábor volt Szigligeten, az alkotóházban a József Attila Kör tábora. Mindig vannak versszemináriumok. És volt egy év, amikor Marno János volt a szakértő, aki a fiataloknak a verseit birizgálta, én pont nem voltam, a többiek, akik később a Telepet alkották, ott voltak, és azt találták ki, hogy ezt a nyári versszeminárium dolgot hetente tartani kellene Pesten. Egyikünk albérletében találkoztunk. Följött Marno is, meg más szerzők, kibeszéltük a verseinket. Abban a lakásban kezdett körvonalazódni ez a dolog. Onnan indult ki, hogy olvassuk egymás verseit, beszélünk róla, de jó lenne, ha lenne valami felülete, pár nappal később nyugodtabban vissza tudnánk olvasni ezeket a szövegeket, akár jegyzeteket is el tudnánk helyezni. Kitaláltuk, hogy csináljunk egy blogot, a versszemináriumot folyamatossá tenni az online térben.

■: *És nyilvánossá tenni, gondolom.*

▼: Igen. Eleinte az volt a fő elképzelés, hogy az esteken elhangzó verseket folyamatosan újra tudjuk olvasni. És mindenki föltette másnap, amit felolvasott pénteken, a következő heti találkozóig ott lehetett olvasni, meg jegyzetelgetni. Egymásnak szántuk, csak nyilván a blog könnyen hozzáférhető felület, és azt vettük észre, kezdik olvasni az emberek, kezdenek olyanok is kommentelgetni, akik nincsenek

benne ebben a körben. Ez afelé vitte az egész dolgot, hogy szervezettebben csináljuk. A találkozók egy idő után meg is ritkultak, de a blog megmaradt. A blogra föltette mindenki a készülő verseit vagy az új verseit, és kommenteltük egymást, meg mindenféle módon kötekedtünk egymással, és ez lett, ez a blog a Telep Csoport maga. Eleinte nem is mi neveztük magunkat Telep Csoportnak, hanem akik írtak róla, hogy van ez a blog. Az egyszerűség kedvéért Telep volt a blognak a neve, elkezdtek bennünket Telep Csoportnak hívni. Mi azt határoztuk el, hogy ne burjánozzon el a dolog, nem nyitottunk ki teljesen, megmaradtunk csoportként. Ha valaki látott egy jó fiatal költőt, akkor meghívta, hogy ő is tegyen föl. És aztán a blogfelületről átkerültek a szövegek a nyomtatott irodalmi folyóiratokba, volt egy-két különszám, a *Kalligramnak* volt először Telep Csoport különszáma, más lapokban is volt. Ez ment évekig.

■: *Kemenes Henriette (●): Nem gondolkodtatok antológia kiadásán?*

▼: Megjelent egy Telep-antológia 2009-ben, ami vicces történet volt, mert 2005-ben indult, akkor volt az első közös felolvasóestünk, az már Telep Csoport-felolvasóest volt, ebből volt több. Ezekhez a tematikus lapszámokhoz kapcsolódóan voltak felolvasásaink, népszerűek is voltak, ez 2005-től 2009-ig ment, elég sok szó volt róla, meg élénk kritikái fogadtatás volt, vita is, hogy akkor ez most milyen költészet, jó-e, mi ez az egész.

■: *Csak költők voltak?*

▼: Ez csak költőkről szólt. Ez a blogos felület eleve költőknek kedvez. Prózát olvasni fárasztó is monitorról, meg lassúbb folyamat, de ahhoz, hogy egy-egy verset elolvasson bárki és kommentelje, – akkor még lájkolás nem volt – arra tökéletes volt. Aztán a Scholar Kiadó elindított egy kortárs költészeti sorozatot. A Scolarnál volt akkor szerző Bán Zoltán András, aki figyelte kritikusként a Telepet. És amikor a Scholar megkérdezte, milyen fiatal költőket lenne érdemes kiadni, akkor ő azt mondta: a Telep Csoportot. Meg is keresett minket a Scholar Kiadó, és ebből lett az antológia. Szerintem az ő ötletük az volt, hogy mivel akkor volt a legnépszerűbb ez a dolog, akkor volt a Telepen a legnagyobb figyelem, csinálnak egy

antológiát, s azt majd a Telep viszi tovább, reklámozza. Nagyon örültem ennek az egésznek, ám mi már be akartuk fejezni az online működést. Megjelentették az antológiát, de amikor megtudták, hogy az antológia bemutatója egyben a mi búcsúbulink, a kiadónál nagyon szomorúak voltak. De a könyv megjelent, egyébként Borbély Szilárd írta az utószót, és Szegő János írt hozzá rövid bevezetést, Borbély hosszú utószava külön megjelent a *Kalligramban*, a folyóiratban, aztán a saját esszékötetében is, meg ebben az antológiában is benne van. Filológusoknak érdekes, hogy vannak különbségek a verziók között. Számmunkra ez fontos pillanat volt, csak addigra elfáradt már ez a felület. Kezdték a Telep fiatalabb tagjai is saját kötetet kiadni, valahogy az egész csoportdinamika kezdett kifutni alólunk, mindenki a saját pecsenyéjét akarta sütögetni inkább, mint a csoportét. 2009 volt ennek a végpontja.

■: *A Puskin Utcának van valami köze a Telephez?*

▼: Nyilván elég sok átfedés van, a *Puskin Utca* az ELTE bölcsészkarának volt akkor kulturális folyóirata, akkor kezdődött a *Puskin Utca*, amikor véget ért a Telep, pár évvel élte túl, 2012 volt talán, amikor az utolsó szám kijött. Négyen szerkesztettük: Szabó Marcell, Deres Kornélia, én és aki benne volt a Telepben is, Úrfi Péter, aki nem költő, hanem szerkesztő.

■: *Általa jött a kapcsolat a Magyar Narancssal?*

▼: Az egész blogos ügy után volt egy éhség bennünk a nyomtatott formátum iránt, ami bennem most is megvan. Bár most is szerkeszték online folyóiratot.

■: *Melyiket?*

▼: A *Versumot*.

●: Épp arra akartalak kérni, hogy a *Versumról mesélj egy picit*.

▼: Ez sokkal későbbi ügy. Olyan honlap, ami versfordítással foglalkozik, nem közöl magyar szerzőktől szöveget, csak külföldi irodalmat magyar nyelven. Vagy esszéket. Az oda felkerülő szövegek nagy része versfordítás. 2013–14-ben kezdtük, azt láttuk, hogy ez az egész műfordítás dolog, különösen a versfordítás nem néz ki jól. Amikor elkezdtünk irodalmat olvasni, én, meg azok, akikről a *Versum* kapcsán szó van, ugyanúgy olvastunk külföldi költőket, mint magyarokat. Ez mindig fontos volt, hogy külföldieket olvassunk, lásuk, mi történik máshol. Volt két híres sorozat, amin én szocializálódtam, az egyik a *Lyra Mundi*, ami a klasszikus költőket adta ki az Európánál, és a másik is az Európánál volt, amit sokáig Vas István szerkesztett, a *Napjaink költészete* című sorozat a '60-as évek végétől '95-ig működött. És aztán mind a kettő tulajdonképpen megszűnt. A *Lyra Mundi*nak voltak utórángásai, egy-egy kötetet még kiadtak, korábban megjelentek újraszerkesztett vagy újrafordított változatait. De ezek a sorozatok, amik számunkra iránytűként működtek nemzetközi líra szempontjából, megszűntek. Én gimis koromban a hajdúnánási könyvtárban láttam, hogy van ez a sorozat, elolvastam belőle egy kötetet, ami érdekelt, és akkor arra gondoltam, ez marha jó, ebből nekem még kell, s végigolvastam az egész sorozatot. Délutánonként jártam be a könyvtárba, mindig levettem egy újabb költőt, és így ebbe az egész világirodalmi dologba bele lehetett látni. Ez a két sorozat annyira jó volt, hogy ha ezt a kettőt olvasta bárki, lehetett egy képe arról, miről szólt az elmúlt két-háromszáz évben ez az egész, amit világlírának lehet hívni, vagy annak hívják jobb híján. Ha van egyáltalán ilyen, de ha van, ezeken a sorozatokon keresztül bele lehetett nézni. Azt vettük észre, hogy ezek már nincsenek, és a folyóiratok ugyan közölnek fordításokat, de elég elszórtan, ráadásul nehezebb

visszakeresni a print folyóiratokban megjelent fordításokat, de van igény a versfordításra olvasói oldalról is. Rengeteg költő fordít magának, az asztalfióknak, csak azért, mert sok külföldi lírát olvas, és van egy csomó olyan vers, ami nagy hatással van rá; gyakran nem is jelennek meg ezek a szövegek. Akkor mi csinálunk egy olyan fórumot, ami jobb híján megpróbálja ezt az űrt betölteni.

●: *Hogy működik? Vannak költők, akik lefordítanak egy verset, és azt nektek elküldik?*

▼: Három tipikus eset van. Az egyik, hogy vannak olyan költők, akikről tudjuk, hogy sokat fordítanak, és megkérjük őket, hogy bármit, amit fordítottak, szívesen megnéznénk, s ha olyan, akkor le is közölnénk. Ennek egyik alverziója, hogy olyan költőket is megkeresünk, akikről tudjuk, egy-egy nyelvterületnek a szakértői, mondjuk Vörös István a cseh irodalomnak a fordítója. Ő olyan, hogy benyomsz egy gombot, kérdezed: nincs az asztalfiókodon cseh kortárs líra? Ő pedig küld egy háromszáz oldalas szövegalmazt, mert ezeket ő magának fordítja. A kiadók nem nagyon szeretnek külföldi lírát kiadni, mert nem lehet eladni.

■: *Magyart se nagyon.*

▼: Igen, de külföldit aztán végképp. Vörös, aki a cseh tanszék vezetője volt, egyfolytában fordítja a kortárs cseh lírát; akkora vershalmaz van nála, amivel nem mehet oda a

kiadókhöz, nem fognak 500 oldalas kortárs cseh líraantológiákat kiadni. Ami nekünk jó, mert föltesszük a honlapra szépen, lassan, és ott elérhető lesz, és ez úgy működik, hogy archívum is akar lenni. A mostani keresőmotorja viszonylag jó, rá lehet keresni nyelvre, országra, szerzőre, fordítóra, meg kulcsszavakra. Minden héten jönnek le új fordítások. Azt szeretném, hogy kiépítgessünk egy külföldi költészet adatbázist. Ha fölmész a honlapra, és éppen az érdekel, milyen észt kortárs költők vannak, akkor ott megtalálod a fordított nyelvek közt az észtet, rákattintasz, s kijön az, ami eddig megjelent, és akkor valami benyomásod lehet erről. Ez az egyik. A másik, hogy mi is elég sokat olvasunk különböző nyelveken, akik szerkesztjük a *Versumot*, egymás közt is le vannak osztva a nyelvterületek, angolos, németes, franciás, spanyol-portugálos stb. A *Versum* holdudvarában van még egy csomó, az izlanditól az oroszra át akármeddig. Én azt szoktam csinálni, hogy ha látok egy nagyon jó amerikai angol költőt, akkor elkezdék rákeresni, írok neki, és megpróbáljuk nyélbe ütni, hogy ebből fordítás legyen. Így épül fel a honlapnak a tartalma, ehhez próbálunk esszéket vagy interjúkat mellékelni. Minden szerzőről van egy kis életrajz. Az az online felületben az a jó, hogy linkekkel próbáljuk interaktívvá tenni.

■: *Tehát ez a Versum. Érdemes megjegyezni, követni. Nemrég Barna Imre volt itt a vendégünk, aki elsősorban műfordítóként ismert, és a vele való beszélgetésben fölmerült elég hangsúlyosan, hogy minden generációnak újra kellene fordítani a maga számára a fontosabb műveket. Nálatok, a Versum környékén ez felmerül-e?*

▼: Fel. Szerintem csináljuk is, de versekkel. Ő *Rozsban a fogó* címmel újrafordította a *Zabhegyezőt*. És az Európánál Camus *Közönye* is megjelent újrafordításban. Neki ez egy ilyen ambíciója, tényleg fontos dolog. Nádasdy Ádámmal beszélgettem erről sokat, aki a Shakespeare-eket fordította újra, meg most Dantét. Ez a lírában ráadásul a prózához, a nagy művekhez képest könnyen megvalósítható dolog. A régi *Lyra Mundi* sorozatban azt szerettem, hogy egy csomó vers több fordításban volt meg. Néha négy fordítás szerepelt egymás mellett. Persze a líra olyan anyag, ami valahogy ezt igényli, fordításon keresztül is úgy működik, hogy különböző szerzők különböző módon fordítják, teszik a saját nyelvü-

kön hozzáférhetővé az idegen nyelven írott verset. Úgyhogy ezt mi is csináljuk. Én most egy William Carlos Williams-verset fordítok, ami megjelent a híres amerikai költészeti antológiában. Én egy picit mást gondolok róla, mint a meglévő magyar fordításban éreztem, és úgy gondoltam, van értelme kicsit bogarászni.

■: *Amikor te fordítasz, Krusovszky-vers születik?*

▼: Bizonyos szempontból igen. Ez talán kikerülhetetlen.

■: *És nem az a vágy van a fordítóban, hogy itt van egy „nyersanyag”, és abból csinálók egy nagyon tőkös saját verset? Ha kapok egy nyersanyagot, amit a sajátomná tudok tenni?*

▼: Különböző fordítói attitűdök vannak, ahogy fordítói iskolák is. Van a formahű és a tartalomban kompromisszumkész. Vagy van, ami inkább tartalomcentrikus. Ez országonként is változik. Nálunk különösen a nyugatos hagyomány miatt, formahű fordítási eszmény uralkodik. Ez mostanában ér véget. A német vagy francia nyelvterület inkább tartalomcentrikus. Egy csomószor nem fordítják rímbe a rímes szöveget, ezt az egészet elengedik, és a tartalmi hűsége törekszenek. Az angol és az amerikai között is van ilyen különbség. Az amerikai is inkább a tartalomra fókuszáló, míg az angol a legformakövetőbb Európában. Ezek kulturális kérdések, különböző irodalmi hagyományoktól, belső hagyományoktól függenek. Amit ma

Nádasdy csinál, szembemegy a magyar hagyománnyal. Ez nem tiszteletlenség, csak egy másik alternatíva; néha jó egy kultúrának, ha van ilyen is, meg olyan is. Babitsot nem radírozza ki, ha van egy új Dante. Nádasdy egyik kiindulópontja, amit mesélt nekem is, az volt, hogy ő, ugye, olasz szakon tanította az *Isteni színjátékot*, és nem lehetett párhuzamosan olvasni a magyar meg az olasz szöveget, mert nem ugyanaz. Babitsé nem felelt meg az olasznak. És akkor azon kezdett el dolgozni, hogy egy olyan fordítást csináljon, ami úgy tanítható, ami tartalmilag fordítható. De ez nem Babitsnak az annulálása. Azt hiszem, én tartalomkövető fordító lennék. Ha egymásra találunk a szöveggel, jó esetben sikerül is megértem annyira az eredeti szöveget, hogy abból egy olyan magyar verziót csináljak, ami nem erőszakolja meg. Bizonyos stíuselemekben persze benne kell legyenek, mert az én megoldásaimon keresztül, az én költői nyelvemen szólal meg, de azért nem akarom, hogy ezek Krusovszky-versként olvasható szövegek legyenek. A versfordítás akkor működik, ha az jó magyar vers lesz a végén. Azt el kell engedni, hogy egy az egyben az eredeti tükörfordítása legyen. Jól megszólaló magyar versként kell működni. Ha pontos a fordítás, de a nyelv nem annyira erős, akkor nem fog működni. Szóval jó verseket kell írni fordítás közben. Én igyekszem, hogy ne tegyek erőszakot a szövegeken. Ami nem megy, azt nem fordítom le. Van egy ilyen opció.

●: *Volt már ilyen?*

▼: Volt. Elég sokszor. És vannak olyan versek, amiket én nagyon szeretek, fontos versek a magam szempontjából eredetiben, és szerettem volna lefordítani, de egyszerűen nem ment. Az én nyelvemen nem jött át, vagy nem éreztem azt benne, amit az eredetiben.

■: *Ez csalódás?*

▼: Nem. De ilyenkor mindig megpróbálok valakit rávenni, akiről azt gondolom, meg tudja csinálni. Csinálja meg, hogy legalább az ő fordításán keresztül tudjam magyarul olvasni.

■: *Te mennyire tartod gyorsnak a saját pályádat? Fölsoroltam, hogy rövid idő alatt mennyi fontos, jelentős dolog történt veled. Elmennék egy kicsit abba az irányba is, hogy több műfajú író*

vagy. És aztán beszéljünk a könyvekről. Szóval mennyire tartod gyorsnak a pályát, ami mögöttes van?

▼: A sárvári időkben, 16-17 évesen, mint minden kamasz, aki szeretné költőnek érezni magát minél hamarabb, voltak teljesen elborult elképzeléseim. Komolyan gondoltam, hogy legyen kötetem 18 éves korom előtt, mert mit tudom én, kinek volt. Nem akarom kimondani a nevét. És aztán ilyen, hogy legyen öt kötetem 25 éves korom előtt.

■: *Tényleg? Ilyen előre eltervezetten?*

▼: Igen, de aztán egyik se jött össze. De motoszkálásként arra mindig jó volt, hogy ne hagyjam magam ellustulni. Volt ilyen periódus az egyetem elején. Sárváron háromszor voltam, mind a háromszor megnyertem, ami nagy dolog volt kamaszként. És akkor tényleg azt hittem, jön a kötet, meg minden. Aztán bekerültem az egyetemre 18 évesen, más közegbe, ott inkább irodalomelmélet iránt érdeklődő figurák voltak, és volt 18 éves koromtól 22-23-ig egy olyan szakasz, amikor nagyon lelassultam. Ezen az változtatott, hogy újra találkoztam a sárváriakkal, és egymást kezdtük doppingszerként használni. Irigykedtünk a másokra. Hogy megyek haza, aztán megpróbálok egy olyat írni, amit tőlem is lehoznak. És az felgyorsította. Most már nem gondolok semmi ilyesmit. Azt gondolom, szeretnék jó könyveket írni. Az igazából mindegy, mikor jelennek meg. Azt nem mondom, hogy nincs bennem néha ilyen éhség. Nem látom, merre

104

kellene mozognom, és mi az, amivel ebben az időszakomban jól tudnék rezonálni, vagy milyen irodalom az, és akkor azt nyomni erőbedobással. Díjakban ez soha nem merült föl, viszont fontossá vált, hogy az irodalmat életmódszerűen éljem meg. És ezzel együtt járt az, hogy szeretnék publikálni.

■: *Ez a profizmus, hogy életmódszerűen éled meg, nincsen más életformád. Most a sokoldalúságodra akarok rátérni. Volt Örkeny-drámaösztöndíjad is, aztán a próza felé fordultál, elkészültél egy regénnyel. És az utóbbi időben erős a publicisztikai jelenléted is. Szeretném, ha erről is beszélnél, például a blogodon közölt, a Kárpát-Medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft.-vel kapcsolatos publicisztikáidról, ami kritikai magatartást is tükröz. No, szóval ez a sok műfajúság.*

▼: Én alapvetően verseket kezdtem el írni, mindig is az érdekelt. És tényleg, ez a 15-től 30-ig tartó időszak szinte kizárólag a versekről szólt. Közben én mindent olvastam. Nem úgy koncentráltam a versekre, hogy azt írom, és csak azt olvasom. Folyamatosan olvastam prózát. Meg szeretek drámát olvasni, jobban, mint színházba járni. Fura szokás.

■: *Mi ennek az oka? Hogy jobban szeretsz olvasni drámát, mint elmenni színházba és megnézni.*

▼: Mert a színház egy értelmezés. Én meg szeretek a szöveggel közvetlenül találkozni.

●: *Ugye, tőled Az üveganyát vitték színpadra?*

▼: Írtam több drámát, amikkel mindenféle gondom van, meg ezzel elég sokat kell dolgoznom, hogy közelebb kerüljön ahhoz, amit én szeretnék igazából megírni. Volt egy darab, amiért az Örkeny-ösztöndíjat kaptam, azt még nem mutatták be. És volt *Az üveganya* című darab, eredetileg rádiójátéknak készült, a Kossuth rádióban el is készült egy rádiójáték verziója, adásban volt többször. Azt eleve úgy írtam meg, hogy olyan rádiójáték legyen, ami színpadon is működhet. Aztán egy dramaturg, aki ezt olvasta, megkeresett, a zalaegerszegi színháznál dolgozott, hogy őt ez érdekelné; végül ott ment három évadon keresztül, ami elég jó dolog volt. Nyilván a színházak sem mernek nagyot álmodni, egy évadra írtunk alá szerződést stúdiószínházban, és aztán

még egy évadig ment a stúdióban, utána átkerült a nagyszínházba egy évadra. Szóval az elég sikeres előadás volt. A színház mindig izgatott, de én nem vagyok színházi szerző. Elég sok olyan ismerősöm van, akik viszont színházi szerzők, de ez egy olyan világ, amiben benne kell élni. Én a költészettel meg a prózával, a műfordítással működök, de a színházzal már nem, nem ismerem eléggé. Van elképzelésem arról, mit szeretnék kezdeni ezzel, mert izgat, hogy ez micsoda, de nem vagyok bejáratos a színházakba. Ne úgy képzeljük el a színházi szerzőket, ahogy Bulgakov színházi regényében, hogy állandóan ott sertepertélnek a színpad mögött, és színésznőkbé szerelmesek. S még valami a drámaolvasásról. Ez onnan is jön, hogy olyan helyen nőttem föl, ahol nem volt színház. Jártunk be ugyan Debrecenbe színházba, néha igen, néha nem, de nem volt egy színházi világ körülöttem, viszont a szövegek ott voltak. Ezeket otthon magamnak olvastam nagy színházi élet híján. Amit most látok, a mai színház nem erről szól. Nem úgy keletkeznek a szövegek, hogy valaki otthon ül és írja őket. A kortárs színházban a társulat, az író, a rendező együtt dolgozik, ez egy munkafolyamat. Én meg úgy gondoltam: megírom, odaadom, és ők megcsinálják, de nekem ahhoz már ne is legyen közöm. Zalaegerszegre lementem egy-két próbára.

■: *Beengedtek?*

▼: Ők hívtak. Szerették volna, hogy ott legyenek.

105

■: *Nem nagyon szeretik a rendezők, ha a szerző ott sertepertél.*

▼: Szerintem ők szerették volna. Jobban is, mint én. El is mentem egyszer-kétszer. De nem éreztem azt, hogy nekem ott helyem lenne, kibicnek éreztem magam az olvasópróbákon. Rádadásul zavarba ejtett, amikor kérdezték, hogy: na, na, mi van? Nem tudtam mit mondani. Mindig azt mondtam, oldják meg, azért van a dramaturg, meg mit tudom én. Valahogy elmenekültem. De ez nem rossz menekülés volt, csak rájöttem, nem feltétlenül tudok nekik mit mondani. És az biztos, hogy abban nem fogok tudni segíteni nekik, hogy hogyan kell játszani, mert fogalmam sincs. Hiába én írtam a szöveget. Nekem van egy elképzelésem a figuráról. Hogy azt egy színész hogyan oldja meg, az az ő ügye. Nagyjából ez a kapcsolatom.

■: *Nézzük meg ezt a publicisztikai vonaladat. Igazából te foglalkoztál először kemény hangon a Kárpát-medencei Tehetséggondozó társasággal, aminek röviden és tömören az a lényege, hogy a magyar állam egy szűk társaság számára körülbelül háromszor annyi pénzt adott, mint a teljes könyvkiadásra és tehetséggondozásra. Az egész magyar könyvkiadás kap egy évben négyszázmillió forint támogatást a magyar államtól – hozzávetőlegesen mondom, lehet plusz-mínusz húsz százalék, de nagyjából ennyi, míg ez a társaság több mint egymilliárdból gazdálkodhat úgy, hogy egy nagyon szűk kör mozgatja ezeket a pénzeket. Nagy felháborodást váltott ki a kulturális életben, gyakorlatilag kilóra vennék meg a fiatal írókat ezekből a pénzekből. Dénes volt az egyik első, aki előbb a blogjában, később a vitában megszólalt. A verseid meg a prózád alapján az ember nem gondolná, én nem gondolnám legalábbis, hogy te ilyen harcias ember vagy. Nem nagyon törődöttél azzal, mi lesz ennek a következménye, hogy ha te ebbe beleszállsz.*

▼: Ezek nem olyan következmények, amiktől nekem tartanom kell. Nem azért, mert kívül állok az egészen, hanem azért, mert nem akarom, hogy ezektől a dolgoktól tartsak, meg nem tartok számot arra sem, hogy ha én ezt nem írom meg, akkor helyette viszont valamit, amúgy sem tartanám a markomat.

■: *Mi szólalt meg benned, amikor először megszólaltál?*

▼: Én ezt az egész publicisztika dolgot annak a részének érzem, ami az irodalmi élet. Ahogyan a különböző műfajok

kat vagy műnemeket sem tudom szétválasztani, azt gondolom, engem az irodalom érdekel, az irodalom teljessége érdekel, és van, amiben jobb vagyok, meg kevésbé jó, de attól még a teljessége érdekel. Ehhez hozzátartozik ez is. Én nehezen érzem egyöntetű álláspontnak, amikor valaki azt mondja, hogy de hát én csak írni akarok, és nincs véleménye, meg visszatartja, ami lenne, és nagyon óvatoskodik. Én azt gondolom, vitázni kell. Ez egy olyan ügymenet, amelyben folyamatos vitákra van szükség. Folyamatos viták voltak mindig is. Amikor termékeny korszaka volt a magyar irodalomnak, abban mindig nagyon súlyos viták voltak. Ez nem rossz, ettől nem kell félni. És nem kell mindenkivel jóban lenni. Ez nem a személyeskedésről szól, hanem arról, hogy különböző nézetek vannak, különböző elképzelések, különböző körök, és ha azt látom, hogy számomra ez az egész fontos, és közben olyan dolgok történnek benne, amik engem marhára zavarnak, akkor nem tudom megengedni magamnak azt, hogy erről ne alkossak véleményt és azt ne tegyem közzé.

Egyébként ez egy Facebook-poszt volt eredetileg, amit a *Magyar Narancs* átvett, aztán annak lett visszhangja. És aztán a vitának újabb lépcsőfokai, meg körei. Írtam még a *Narancsban* egy-két publicisztikát ezzel kapcsolatban, volt, aki ott válaszolt, és én arra viszontválaszt írtam. Volt egy nyilvános vita, én is vendégként vettem részt a kerekasztal-beszélgetésben. Lehet annyiban hagyni ezeket a

dolgokat, de akkor a hazugságok egy része egy csomó esetben megmarad. Én, amikor tudok, igyekszem reagálni. Egyébként pont ma a *Literán* mutattam egy hasonló szituációt. Kertész Imre-émléktáblaavatásra mentem tegnap, nem hívtak meg, nem hívtak meg senkit, ez egy minisztériumi dolog volt, de elmentem, kíváncsi voltam, mi történik, és megírtam, hogy ezt az egész ügyet hogy látom, egyáltalán Kertésszel mi történik, hogyan preparálják ki a Kertész-életművet, és hogyan csinálnak belőle egy ilyen comme il faut szerzőt.

■: *Mi történt ezen a táblaavatáson?*

▼: Minden flottul ment. Megjelent Balog Zoltán délben, ahogy meg volt hirdetve, Schmidt Máriával lekapták a leplet az emléktábláról, Balog elmondott egy 80 százalékos Kertész-idézetekből álló szöveget, hangsúlyozva azokat a részeket, amikor Kertész a naplóiban a bevándorlókról ír. Hogy igen, igen, ezt a fenyegetést már 2004-ben Svédországban észrevette. Szóval ez megy, abba gyűrik bele a Kertész-életművet, amibe egyébként nem fér bele. És, ugye, nem volt meghíva sem a Kertészt kiadó Magvető Kiadó, sem a Szépírók Társasága, amelynek Kertész a tagja volt, sem a Széchenyi Akadémia, aminek Kertész ugyancsak tagja volt. Viszont koszorúzott az Írószövetség, amiből Kertész kilépett. Azért ezek elég súlyos ferdítések, vagy nem is tudom, manipulációk. S persze ott a táblán a Kertész Imre Intézet neve, amit Schmidt Mária hozott létre egymilliárd forintból; most az új hír, hogy hatszázmillióért vettek nekik egy villát, de tevékenység nincsen mögötte. Ha megnézzük a Kertész Imre Intézet honlapját, az egy szöveg arról, hogy majd itt lesz egy honlap. És nem lehet tudni, mit csinálnak, mit csináltak eddig az egymilliárd forintból. De az emléktáblán az ő nevük van ott. És Kertész számomra fontosabb annál, mint egy vállrándítással tudomásul venni. De ebben nincs düh, én nem gondolom, hogy ezek a szövegek feltétlenül változtatnának valamin, de, mondjuk, az én mentálhigiénés állapotomnak jót tesz az, hogy én ezekre legalább reagáltam. A Kárpát-medencei Tehetséggondozóval hasonló a helyzet. Ezek eldöntött dolgok. A Kertész-ügy is eldőlt, már van Kertész Intézet, már ott van az egymilliárd, már csinálják, nem lehet látni, hogy mit, de csinálnak valamit a háttérben.

■: *Beszéljünk a novelláskötetéről, ez az első prózaköteted. A fiúk országa. Kilenc novellát tartalmaz. Majdnem azt mondtam, kilenc történet, de sokkal több történetről van szó, kilenc novellában. Többnyire két férfi, sok esetben egy apa és egy fiú, más esetekben fiúk történetei, de mindig van valahol a háttérben egy anya, egy szerető vagy egy kedves, egy feleség. Igazából mindegyik novella a férfi gyávaságáról, a hazugságról szól, ezek mindenütt fontos szerepek. Vegyük csak az első történetet: Mielőtt apámat kettéfűrészték. Ugye, döbbenetes. Kíváncsi lennék, elsőre ki, mire gondol. Mindenkinek vannak szerintem olyan gyermekkori élményei, hogy elviszik a szülők a cirkuszba, ott jön a bűvész, és kettéfűrészezi a művésznőt, aki mozgatja kezét-lábát, fejét. De itt az apát fűrészelik ketté. És valóban, az apa a nagyobbik fiúval meg a kisebbik fiúval elmegy a cirkuszba, és ott ez megtörténik. Hát úgy történik meg, ahogy a valóságban történik meg, és nem úgy, ahogy a cirkuszban. És olyan leírásokat tartalmaznak a novelláid, amelyeket nem lehet, én mint olvasó nem tudom elképzelni másképp, csak úgy, hogy aki ezt elmondja, az személyesen érintett. Itt is ez a két fiúgyerek, sok minden van a háttérben, alkohol, és nemcsak a szülőknek az alkoholizálása, hanem a fiatalok alkoholizálása is. Sokszor olyan erősek a történetek, hogy én mint olvasó arra gondolok, itt valami személyes érintettség is kell legyen.*

▼: Valóban azt lehet jól megírni, ami valamilyen módon érint. Van olyan prózaíró, aki távoli témákról is nagyon jól tud írni, de én főleg ezeknek a novelláknak az írása közben,

habár sok olyan novella van benne, ami nem önéletrajzi, de olyan témákat találtam, vagy ezek a témák találtak meg a novellákhoz, amik majdnem úgy érintettek meg, mintha önéletrajziak lennének. Kicsit írás közben azzá is váltak. Az írás közben váltak azzá. Mondjuk, az alkoholizmus, hogy van-e valami közöm hozzá, látom, ezért izgat, és akkor ehhez jöttek ezek a történetek, hogy én ezt hogyan tudom megfogni. Azt szerettem volna elkerülni, hogy szociális vagy szociológiai nézőpontú próza legyen, hogy ne ezen legyen a hangsúly, ne a társadalmi jelenségen, hanem inkább a személyes történeten. Azokat a novellákat tudtam végigírni, amik olyan dolgokat mozgattak meg, vagy olyan emléket hívtak elő, amitől tényleg személyessé vált a történet. De ezek jelentős része kitalált történet, csak olyan elemekből építkezik, amiknek egy része nem kitalált, egyébként ez nem műhelytitok, de nem is annyira érdekes külső szempontból. Maga az eljárás lehet, hogy érdekes, de ezeket nem fogja valaki megtalálni, aki nem én vagyok. Írás közben jól szórakoztam azzal – és ez segített is, hogy folyamatosan benne maradjak a történetben –, hogy mindegyikbe beleraktam valami konkrét személyes élményt.

■: *Olyan, amikor a festő belerajzolja vagy belefesti magát az adott képbe?*

▼: Igen. Én tudom, hogy az egyik novellában az az utca vagy az az ember tényleg létezett. Ez az olvasó szempontjából nem érdekes, mert nem erről szól a novella, csak szórakoztatott írás közben, hogy valós figurákat írtam bele a háttérbe, és azokat vegyítettem fiktív elemekkel. Vagy behelyeztem egy valós figurát egy fiktív környezetbe. Valahogy ezt a kettőt próbáltam folyamatosan összehasonlítani.

■: *És ott a hideg. Egyszerűen döbbenetes. Nagy-nagy drámák történnek, és közben érezzük, hogy csattog a téli jeges eső a hátunkon, fúj velünk szembe az erős szél.*

▼: *Van a hideghez egy ilyen viszonyom, amit próbáltam magamnak rendezni ezekben a szövegekben. Nem sikerült teljesen, de megjelenik, és fontos. Két-három novella volt készen, amikor észrevettem, hogy igazából mi érdekelt. Ezeket elkezdtem írni. Karakterek jelentek meg, történetmorzsák, és abból kibontakozott egy történet. Én azt végigírtam, és csomószor, kicsit mint*

a versnél, önmagukat irányítják ezek a dolgok, és jó esetben afelé irányítják magukat, hogy be is fejeződnek egy ponton, és lesz belőlük egy történet. Rossz esetben nem. Az írásnak a sajátja, hogy nem mindig jön össze. De a kötetbe került novellák ilyenek, legalábbis azt éreztem, hogy megtaláltam a témákat, ezek kibontják magukat. Visszanézve esett le, hogy itt folyamatosan a férfiszerepről van szó, illetve arról a dolgról, ami nagyon problematikus helyzet most, mindig is az volt, de most különösen az: milyen szerepben vannak a férfiak különböző helyzetekben. Van egy ma is létező elképzelés egyfelől az alfahímről, másfelől a családfenntartóról, harmadrészt sikeresnek kell lenni. Nagyon szerettem a Mad Men című tévésorozatot, nem tudom, mennyire néztétek.

■: *Nem nézek tévét tizenvalahány éve.*

▼: Le lehet tölteni. Az ötvenes évek Amerikájában játszódik, és az ottani, háború utáni generációnak a siker iránti nem tudom miéről szól. Csupa férfi. A nagy férfi-imidzs. Az ötvenes években menyire erős volt. Amerikában pláne. Megnyerték a háborút, hazajönnek, gazdasági felvirágzás, meg mit tudom én. Még háziasszonyok a nők, kevesen dolgoznak. Ez már azért így nincs. De ennek a szerepnek az emléke megvan. Egy jellegzetes probléma, hogy a férfiak ezzel nem nagyon tudnak mit kezdeni. A nők sem, de én a férfi részét érzem magamhoz közelebbinek. Persze az is izgat, hogy közben erre a nők hogyan reagálnak. Ezeknél a novelláknál inkább a belső férfinézőpont volt a fontos, hogy mik ezek a helyzetek,

amikor félremegy, vagy nem megy félre, vagy mik a kihívások, hogyan lehet ma férfinak lenni, mi a jó férfiszerep, mi az, ami nem az. És ha nem az, vagy félremegy, akkor ezek milyen jelenségekkel járnak. És amikor már az egész kötet része volt, egyértelmű volt, hogy itt az összes novella valamiféle módon, különböző korszakokban, különböző szituációk között, de nagyjából ezt vizsgálja. És ez a fiúkorszak picit ennek az infantilizmusára akar utalni. A férfibarátságok mindig olyan fiúsak maradnak.

■: *A fiú-szülő, fiú-felnőtt viszony is tele van hazugságokkal. Gondolok itt a Tisztáson című novellára. A fiú hazugságba keveredik, de ott van egy erkölcsös nagybácsi, aki a tisztáson lebukik, mert éppen félrekefél. Tehát így buknak le a fiúk, és így buknak le az erkölcsös nagybácsik, a felnőttek.*

●: *Úgy éreztem, az egész könyvön végigmegy ez a megfelelni nem tudás. Tehát különböző életkorú fiúknak, kicsit idősebb embereknek ki van szabva egy rész az életből, egy kontúr, ahova egyszerűen bele kell préseljék magukat. És ez gyakran nem megy nekik.*

▼: Egy csomószor eleve probléma, hogy azt se tudják, minek kell megfelelni. Nem tiszta helyzet, hogy nekem minek kell megfelelnem. Most is, amikor van ez a zaklatási botrány sorozat, van egy ilyen férfiszerep, a macsó, a nem tudom, mi, de végső soron egy undorító vergődés lesz belőle. Ez sem egy szerep, a macsó sem szerep, a nagy férfi sem szerep, a sikeres férfi sem szerep, ez valahol máshol kellene eldőljön, de van egy ilyen fura vágyakozás. Én ezt amúgy eléggé jellemző férfitulajdonságnak érzem, hogy olyan szerepre vágyunk, amibe abszolút nem illünk bele. És olyan szerepekben próbálunk sikeresek lenni, amiket valószínűleg el kellene engedni, vagy másképpen, másban sikeresnek lenni. És ezeknek a novelláknak a szereplői sokszor ebben a helyzetben vannak. Azért szeretném éreztetni, hogy ez nem feltétlenül ezredfordulás vagy a kétezres éveknek a problémája, hanem egy folyamatos probléma. Ez mindig is probléma lesz, hogy a különböző nemi szerepek vagy társadalmi szerepek mennyire kitölthetők egy ennél szabadabb vagy ennél esendőbb személyiség anyagával. A szerepek túl merevek, mindig ez van, hogy túl merevek, mi meg emberként elvileg nem lennénk ilyen merevek. És akkor folyton

valami hiátus képződik, amiből a frusztrációk keletkeznek.

■: *Készülő regényed a Könyvhétre jelenik meg. Miért csak jövőre jelenik meg? Én azt hallottam Téreytől, meg még valaki mástól, azért nem akarja, hogy az idén jelenjen meg, mert az idén megjelent Nádas Péter hatalmas nagy könyve, ezért több író nem akarja megjeleníteni az idén a sajátját, mert akkor nem lesz esélye az Aegon díjra. Mert Nádas biztosan elviszi. Ezt beszélük a városban.*

▼: Én adtam le későn a kéziratot. És a kiadónak van egy menetrendje, amelyben különböző szerzőket, idősebbeket, fiatalabbakat mikor jobb megjelentetni, és van az elég jól futó Margó Fesztivál, a nagyközönséget elérő irodalmi fesztivál. És akkor ezt találták ki, hogy a fiatalabb szerzők könyveit a Margó Fesztiválokra időzítik. Mert a Margó hozza a közönséget, és ez jót tesz a könyveknek. Egyébként az elmúlt másfél évben, amióta ez működik, tényleg úgy tűnik.

■: *Olyannyira, hogy az idén a Margóra a Magvető kihozta Krasznahorkait mint fiatal írókat. És Parti Nagy Lajost, mint fiatal írókat, háromszázan álltak sorba dedikálásért.*

▼: Krasznahorkai könyve nem jelent meg, Krasznahorkai volt a sztárvendég. Támasztottam a falat, mert nem lehetett már ülőhelyet találni, pedig elég nagy a terem. Totth Benedeknek, Horváth Viktor-nak jelent meg az új regénye, Potozky Lászlónak, Szécsi Noéminek, aki fia-

talabb prózaíró. Spirónak a könyve most jön novemberben, mert Spirónak nem kell Margó Fesztivál, Krasznahorkainak pedig februárban jön, ami amúgy halott időszak, de Krasznahorkainak teljesen mindegy, hogy halott időszakban jelenik meg vagy sem. Én szeptemberben adtam le a könyvet úgy, hogy az eredeti terv az volt, októberben jelenik meg. Nyilván éreztem, hogy ez nem fog beleférni. Majdnem négy évig írtam. Sok munka van benne. Ha egy ilyen könyvet lead valaki, nyilván azt szeretné, hogy már másnap megjelenjen. Én is azt szerettem volna. És mondta a kiadó, hogy mi lenne, ha inkább jövőre. Akkor egy picit azt éreztem, úristen, ez milyen hosszú, ez még nem tudom, hány hónap. Aztán aludtam rá egyet-kettőt, és beláttam, jó lesz. Aztán mikor hallottam, hogy Nádas fogja kapni az Aegon díjat, végképp azt gondoltam, nagyon jó lesz. Ez egy hosz-

szabb szöveg, a szerkesztése is tovább tart, végül Könyvhét lesz, ez egészen biztos. És az lesz a címe a regénynek, hogy *Akik már nem leszünk sosem*.

■: Ez már eldöntött?

▼: Igen, bár az utolsó pillanatig változhat, de elvileg eldöntött dolog.

(Elhangzott 2017. november 10-én
Nagyváradon, az Illyés Gyula
könyvesboltban. Az írott változatot
Tóth Hajnal közreműködésével
Szűcs László szerkesztette.)